

Középkori gyermekgondozási szokások és eszközök korabeli képzőművészeti alkotások tükrében¹

MUCSINÉ ISASZEGI IRINA

A középkor gyermekszemléletével kapcsolatban számos – sok esetben egymástól jelentős mértékben eltérő – irányzat alakult ki az utóbbi évtizedek során. A korról foglalkozó, különböző nézeteket valló szakemberek eltérő módon határozzák meg a korabeli szülő-gyermek kapcsolat minőségét és a gyermekek helyét a társadalomban. A rendkívül részletgazdag középkori képzőművészeti alkotások bepillantást engednek a korabeli csecsemők és kisgyermek életébe, mintegy tükrözve a kor gyermekszemléletét. Ezen műalkotások révén megismerhetünk olyan gondozási szokásokat, melyek napjainkban már nem képezik részét a gyakorlatnak, de találkozhatunk ma is használatos eszközök középkori elődeivel is. Kutatásom során számos olyan festményre bukkantam, melyen a gyermekek jólétét, biztonságát és megnyugtatót szolgáló tárgy, illetve gyakorlat került ábrázolásra. Mindez pedig a társadalom gyermekekkel szembeni pozitív attitűdjére enged következtetni, rávilágítva arra, hogy a korabeli felnőttek igyekeztek megfelelő módon gondoskodni utódaikról.

Kulcsszavak: középkor, gyermekszemlélet, gyermekábrázolás, gyermekgondozás, festészet

A középkori gyermekek helyzetével, a középkori társadalom gyermekszemléletével kapcsolatban többféle nézőpont, irányzat alakult ki az elmúlt évtizedek alatt. Ennek oka egyrészt a felhasznált források sokaságában, másrészt azok értelmezésében keresendő. A korról foglalkozó történészek között megoszlanak a vélemények arról, hogy a középkori ember értékes, értéktelen vagy szükséges rossznak tekintette-e a gyermekkort a felnőtté válás folyamatában (Pukánszky, 2001). A magyarázatokban rejlő különbség a forrásanyagok eltérő módon történő értelmezésében, a szerzők sokszor igencsak különböző szemléletében keresendő, és nagymértékben meghatározza az, hogy az adott kutató a kor társadalmának, attitűdjeinek megítéléséhez milyen viszonyítási alapot használt.

Számos olyan szakirodalmi mű ismert, mely ezen témával és korról foglalkozik. Míg egyes szerzők – így Philippe Ariès, Edward Shorter és Lloyd deMause – a diszkontinuitás elméletére építik álláspontjukat és egy korokon átívelő, fo-

lyamatosan fejlődő kapcsolatot tételeznek fel a szülők és gyermekek között, addig Shulamith Shahar, és Linda Pollock a kontinuitás elméletét képviselve egy szociobiológiai alapokon nyugvó, örök elemekkel rendelkező, folytonos kapcsolatot tételez fel (Golnhofer és Szabolcs, 2005; Endrődy-Nagy, 2013; 2015). A középkori felnőttek viselkedésére többen, többféle magyarázatot adtak, gazdag forrásanyagokra támaszkodva eltérő módon értelmezték és indokolták a gyermekekkel szembeni hozzáállást, a családok működését, valamint a gyermekek helyét a családokban, illetve a társadalomban.

Philippe Ariès francia történész 1987-ben napvilágot látott, magyarul a „Gyermek, család, halál” címen megjelent tanulmánya szerint a középkori ember számára a gyermekkort nem volt több egy értéktelen átmenetnél, egy szükséges, elkerülhetetlen, ám semmiképp sem fontos vagy becsben tartott időszaknál a felnőtté válás folyamatában. Úgy gondolta, hogy a magas gyermekhalandóság miatt az anyák nem alakítottak ki szoros kapcsolatot gyermekeikkel, nem voltak fogékonyak a gyermeki sajátosságok iránt, feléjük irányuló érzelmeiket leginkább a közöny jellemezte. Ez a távolságtartó magatartás mintegy védőburokként

¹ A tanulmány az alábbi szakdolgozat alapján készült: Mucsiné Isaszegi Irina (2015): Gyermeknek lenni a sötét (?) középkorban.

szolgált a nagyon gyakori gyermekhalandóság okozta megrázkódtatás ellen, túlélő eszközként egy olyan korban, ahol mindennapos volt a gyermekek elvesztése. *Ariès* véleménye szerint (*Ariès*, 1987) a közöny a védekező mechanizmus részeként lehetővé tette a középkori szülőknek, hogy feldolgozzák és együtt éljenek a mindennapos gyermekhalál árnyékával. A gyermekek védett világa, mint olyan, nem létezett. A bizonytalan csecsemő- és kisgyermek-kort túlélő gyerekek a felnőttek társadalmának tagjai lettek, felnőttként kezelték őket. Szemük előtt zajlottak az élet jó és rossz mozzanatai: szülés, szenvedés, halál, szexuális élet. A felnőttek mindennapi életének részeseivé váltak, első kézből tapasztalták és ismerték meg az életet, annak minden árnyoldalával együtt.

Nézetének egyik legfontosabb követője az amerikai *Edward Shorter*, aki azonban amellett, hogy egyetért *Ariès* nézőpontjával, túl is lép azon. Az igen magas gyermekhalandóságot nem a felnőttek gyermekek szembeni attitűdjének okaként, hanem annak következményeként kezeli (*Shorter*, 1975). Véleménye szerint a szülők nem azért nem kötődtek gyermekeikhez, hogy távolságtartásukkal felvértézzék magukat a gyakori csecsemőhalandóság okozta fájdalommal szemben, hanem éppen ellenkezőleg. A gyermekhalandóság igen nagy arányát a szülők érdektelen, elhanyagoló, szeretetet, törődést és gondoskodást nélkülöző hozzáállása okozta. Sőt, a tragédiák mögött gyakran szándékos, tudatos, a gyermek élete feletti döntéshozatal állt, melyhez egyszerű eszközöket használtak, például túl korai elválasztást, tudatos elhanyagolást, helytelen táplálkozást vagy alkohollal, ópiummal való nyugtatást (*Shorter*, 1975).

Shulamith Shahar tanulmánya (*Shahar*, 2000) szerint azonban veszélyes dolog mai szemmel megítélni és elítélni a középkori gyermekszemléletet. Véleménye szerint fontos, hogy a gyermekekkel szembeni attitűdöt mindig az adott korra jellemző szokásoknak, elvárásoknak, társadalmi viszonyoknak megfelelően értelmezzük. Elismeri azt, hogy a középkorban alkalmazott gyermekgondozási, -nevelési szokások sokszor felfoghatatlannak, értelmetlennek, sőt drasztikusnak hatnak, de

óva int attól, hogy mindezekből azt a következtetés vonjuk le, hogy a középkori társadalomban nem volt értéke a gyermeknek. Úgy véli, hogy a szülők szeretettel, gondoskodással nevelték gyermekeiket, de tették mindent az adott korra jellemző mentalitásnak, a rendelkezésükre álló tudásnak, gyógyászati ismereteiknek és higiéniai színvonalnak megfelelően. A gyermekekkel szembeni attitűdöt nagymértékben meghatározta a középkor uralkodó hit- és értékrendszere, illetve a gazdasági feltételek. „Gyermekek a középkorban” című könyvének központi tétele szerint a csecsemő és gyermekhalandóság igen magas arányát nem a középkori szülők érzelmi távolságtartása okozta, annak hátterében a szűkös táplálkozás, a higiénia hiánya, a járványok, illetve az orvosi ismeretek korlátozott szintje állt. Cselekedeteiket, a gyermekekhez fűződő viszonyukat nem a rossz szándék vezérelte, gondoskodtak róluk, gyermekként kezelték őket, nevelési normákat alkalmaztak (*Shahar*, 2000).

A gazdag forrásanyagból dolgozó, korabeli angol és amerikai naplókát elemző *Linda Pollock* a feltárt információkra támaszkodva ellentmond *Ariès* azon tézisének, hogy a középkorban nem létezett gyermekfelfogás. Véleménye szerint a szülők felismerték a gyermekek gyermekies voltát, hogy gondoskodásra, védelemre szorulnak, hogy fegyelmezéssel, neveléssel kell őket irányítani, és hogy fejlődési szakaszokon mennek keresztül (*Pollock*, 1983). Az általa feldolgozott, rendkívül nagyszámú naplóleírásból egyértelműen kitűnik, hogy a gyermekeket fejlődő szervezetnek tekintették, felismerték fogékonyságukat a külső hatásokra. A gyermekekkel szembeni attitűdöt ambivalencia jellemezte, szüleiknek egyszerre jelentettek örömet és bosszúságot, szórakozást és aggodalmat. *Pollock* véleménye szerint (*Pollock*, 1983) szoros szálak fűzték őket gyermekeikhez, büszkék voltak eredményeikre, gyötrelmet jelentett, ha megbetegedtek, élvezték a velük való együttlétet és elég fontosnak tekintették őket ahhoz, hogy átgondolt döntéseket hozzanak velük kapcsolatban. Közömbösek azonban nem voltak irányukba. Az általa tanulmányo-

zott naplóleírásokból egyértelműen kitűnik, hogy a szülőket felzaklatta gyermekük betegsége, a gyakori gyermekhalandóság nem tette őket közömbössé, épp ellenkezőleg, fokozta aggodalmukat. Tisztában voltak azzal, hogy egy sima megfázás is rosszul végződhet, páni félelem, álmatlan éjszakák, a halál fenyegető közelsége miatt érzett aggodalom jellemezte érzelmeiket beteg gyermekük iránt. Annak elvesztése esetén pedig gyötrelmes kínokat éltek át (Pollock, 1983).

A nagy számban rendelkezésre álló, rendkívül részletgazdag korabeli képzőművészeti alkotások lehetőséget adnak arra, hogy bepillantást nyerjünk a csecsemők és kisgyermek életébe, megismerjük olyan szokásokat, melyek napjainkra már kimentek a gyakorlatból, de korunk egyes eszközeinek középkori elődeivel is találkozhatunk.

Nem céлом ezen alkotások művészettörténeti elemzése. Kutatásom célkitűzése az volt, hogy a fellelhető festmények közül szemezgetve kiválogassam azokat, melyekből levonhatók bizonyos, a kor gyermekszemléletére utaló jegyek, illetve amelyeken gondozási eszközök, szokások jelennek meg.

Bár a középkori képzőművészeti alkotások is bizonyos elvárások, trendek alapján készültek és tükrözik alkotóik szemléletmódját, a rendelkezésünkre álló, különböző kultúrájú, nézőpontú és stílusú művészekől származó alkotások nagy száma valamely mértékben bepillantást enged ezen kor hétköznapijaiba, feltárva előttünk a kisgyermek életének

egy-egy mozzanatait. Igyekeztem minél több festő munkáját megismerni, ezáltal többféle nézőpontra, szemléletre és stílusra keresztül bemutatni a középkori gyermekábrázolást. Az egyediségükben egymástól eltérő művek felkutatása során sokszor tapasztaltam hasonló jegyek megjelenését ezen alkotásokon, mely a korra jellemző szokásokra, bevett gyakorlatokra enged következtetni.

Pólyázás, bölcső

Számos olyan alkotásra bukkantam, mely bölcsőben fekvő kisgyermeket ábrázol, aki valamilyen tevékenységet végző édesanyja vagy a gondozásával megbízott személy közelében, annak figyelő tekintete mellett alszik (1. és 2. ábra). Ezek az eszközök legtöbbször fonott kosárcsövek voltak, ívesen kialakított lábuk lehetővé tette a ringatást. A kosár felső része a kisgyermek feje fölé emelkedett, amelyre szükség esetén sötétítőként funkcionáló anyagot borítottak. A kisgyermek fejét és felsőtestét párnákkal magasan megemelték. Az 1. ábrán jól látszik, ahogy az édesanya egy a bölcsőhöz kötözött madzag segítségével ringatja álomba gyermekét. A felsőbb osztálybeli családok kisdedeinek bölcsői valószínűleg fából készültek, kialakításuknál a funkcionalitás mellett fontos szerepet kapott a dekoratív megjelenés is. A 3. ábrán látható család rangjának megfelelően a csecsemő bölcsője is motívumokkal ékes, díszítésekben gazdag.

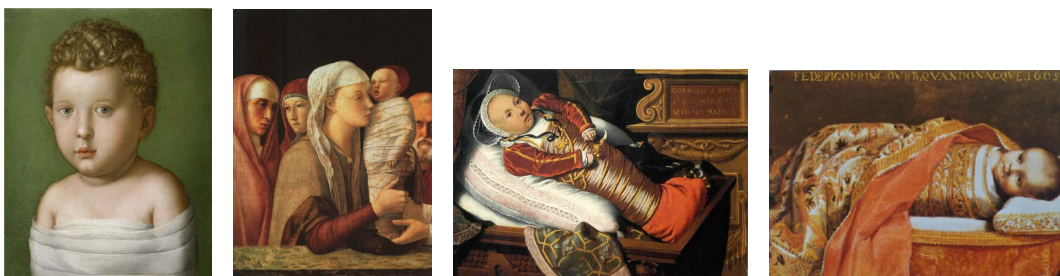

1–3. ábra

A középkor gondozási szokásait bemutató szakirodalomban a szerzők többször is említést tesznek a csecsemők szoros pólyázásáról. Ezen gyakorlat nem a kisdetek mozgásának korlátozására, sokkal inkább azok rögzítésére szolgált, illetve melegen tartotta őket. A csecsemők puha, a kor szemlélete szerint viaszszerű testét pólyával szorosan átkötve igyekeztek az elvárt formának megfelelőre alakítani (Shahar, 2000).

A lenti képeken a pólyázás gyakorlatára láthatunk példákat. A 4. és 5. ábrán jól megfi-

gyelhető, hogy a pólyázáshoz használt anyaggal a csecsemő karjait is szorosan a testéhez kötötték, nem sok lehetőséget hagyva a mozgásra, de biztosítva testformájának megfelelő alakulását (Shahar, 2000). A 6. és 7. ábrán megjelenített kisgyermek társadalmi helyzetét jól jelzi ruházatuk, még a pólyázáshoz használt anyag is a család rangjának megfelelő. Itt is megfigyelhető a szépen kidolgozott fa bölcső, a párnákkal magasan megemelt testhelyzet.

4–7. ábra

Szoptatás, dajkaság

Rendkívül nagy számban bukkantam olyan középkori képzőművészeti alkotásra, amelynek témája a szoptatás. Más témájú festmények részleteként is nagyon gyakran felbukkan. Egyes művek szoptató édesanyákat ábrázolnak, alsó és felső osztálybeli asszonyok is megjelennek kisdedeikkel. A 8. ábrán látható háromgyermekes édesanya bizonyára megengedhetné magának, hogy szoptató dajka lássa el legkisebb gyermekét, gondoskodó szeretetét jelzi, hogy mégis saját maga táplálja. A 9. ábrán

nemcsak az anya, de egy neki segítő szolgáló is megjelenik, aki a ház körüli teendőiben nyújt segítséget, vizet hoz. A kisgyermek táplálását azonban maga az édesanya végzi. A 10. ábrán megjelenő mű meghittséget áraszt, az asszony áhítattal tekint a kisdetre, nagyobb gyermeke a közelében ül. Az ablakon beszűrődő fény melegséggel árasztja el a szobát, mintegy tovább növelve a szoptatás idilli képét.

8–10. ábra

Az édesanyák mellett dajkák is megjelennek számos alkotáson. A szoptatós dajkaság intézménye korunkban már nem létezik, de magától értetődő intézménynek tekintették a középkorban, gyakorlata egészen a pasztörizálás elterjedéséig jelen volt (Shahar, 2000). A magas gyermekhalandóság miatt az asszonyok igyekeztek minél több utódot világra hozni, a gyakori gyermekvállalás azonban nem tette lehetővé megfelelő ideig tartó szoptatásukat. Gyermekük táplálását, ezáltal pedig jól-létét szem előtt tartva a dajka által történő szoptatásban találták meg a megoldást, és hittek abban, hogy ezen gyakorlat a gyermekek érdekét szolgálja (Endrődy-Nagy, 2013; 2015).

Az életük első időszakát szoptatós dajkáknál eltöltő kisgyermek az elválást valószínűleg nehezen élhették meg, hiszen el kellett szakadniuk attól a személytől, aki addig gondozásukat, táplálásukat végezte, így vagy úgy, de gondoskodott róluk. Az elválás és egy ismeretlen anyához történő kerülés fájdalmát mutatja be a 11. ábra. A ragaszkodás nem egyoldalú, láthatóan a dajka is nehezen tud megválni a gyermektől. Vitathatatlanul jobb helyzetben volt az a gyermek, akinek tehetősebb szülei megengedhették maguknak, hogy dajkát fogadjanak a házukba. Így lehetőségük volt figyelemmel kísérni gyermekük megfelelő táplálását és fejlődését, a gyermeknek pedig nem kellett osztozkodnia másokkal az anyatején (Shahar, 2000). A 12. ábra egy édesanyát ábrázol, aki kényelmes körülmények között fürdőt vesz, a háttérben látható szolgáló gondoskodik meleg fürdővízéről. Az anya közelében a dajka a szoros pólyába burkolt kisgyermeket táplálja. Míg az anya ábrázolásában a művész a fiatalságot és üdeséget emeli ki, a dajka legszembetűnőbb tulajdonsága a gyermek megfelelő táplálásával áll összefüggésben.

11–12. ábra

A szoptatós dajkák fontos szerepét szemlélteti az is, hogy az anya-gyermek ábrázolások mellett születtek olyan alkotások is, melyeken a kisgyermek dajkájával jelenik meg, édesanyja nélkül. A lenti képeken szinte érezhető a kettejük közti meghitt kapcsolat (13. és 14. ábra). Ezeket a személyeket a kisgyermek életének rendkívül fontos szereplőjének tekintették, különben nem lettek volna megörökítve így együtt, ilyen meghitt módon.

13–14. ábra

Zajkeltó és fogzáskönnyítő eszközök

A középkori szülők valószínűleg tisztában voltak a fogzást kísérő fájdalommal és nyugtalansággal. A kisgyermek megnyugtatóra és figyelmének elterelésére már akkoriban is használtak csörgőket. Ezeket általában valamilyen fogzáskönnyítő eszközzel kombinálták, így többfunkciós tárgyként működtek. Az általam fellelt, csörgőket is ábrázoló alkotásokon többnyire felsőbb osztálybeli gyermekek láthatók, így a szegényebb réteg által használt zajkeltő és fogzáskönnyítő eszközök megfigyelésére nem volt mód. Feltételezni tudom csupán, hogy a lent bemutatásra ke-

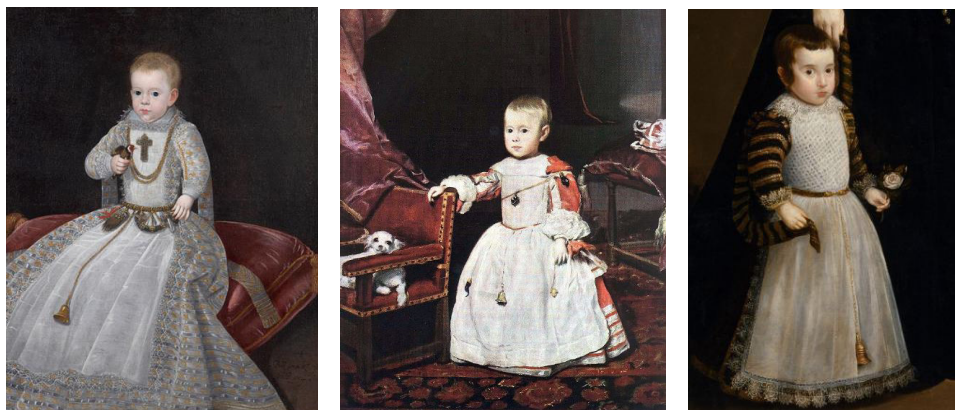
rülő eszközökkel szemben egyszerűbb anyagokból és módon létrehozott változatokat használtak, de akár egy mákgumó is megfelelehetett a célnak. A korábban bemutatott gyermekgondozási eszközökhöz hasonlóan a magasabb rangú családok itt is törekedtek arra, hogy szépen kidolgozott, nemes anyagokból készült csörgőt adjanak gyermekeik kezébe. Az eszköz felső része fogzáskönnyítőként funkcionált, ez alatt helyezkedtek el a csörgőként működő kis golyók, melyek sokszor nemesfémből készültek (15., 16. és 17. ábra). Az eszközt a gyermek hosszú láncon a nyakába vagy derekára akasztva viselte.

15–17. ábra

Említést érdemelnek még azok a kis csengettyűk, melyeket hosszú láncra függesztve akasztottak a kisgyermek derekára. Minél hosszabb volt a lánc, annál jobbal kilengett a gyermek mozgása során, hangosan jelezve a család számára, hogy merre jár, mit csinál éppen (18., 19. ábra). A felnőttek a gyerekeket ruhájukra varrt pántokkal is igyekeztek a közelükben tudni, illetve kantárszerűen kézben tartva felügyelni, irányítani helyváltoztató moz-

gásukat. A 20. ábrán látható kislány csengettyűvel és a ruhája anyagából készült, annak részét képező pánttal is rendelkezik, melyet édesanyja tart a kezében. Ilyen pántokat rendkívül sok alkotáson volt mód megfigyelni, nemre való tekintet nélkül képezték részét a gyermekek ruházatának egészen addig, míg el nem érték a 6–7 éves kort, amikortól is a felnőtt társadalom részévé váltak és öltözetükből is eltűntek a gyermekkorra utaló jelek (Shahar, 2000).

18–20. ábra

Járássegítő eszközök, etetőszék

Az 21. ábrán megfigyelhető járássegítő eszköz megakadályozza a még nem stabilan álló és járó kisgyermek esetleges felbukását. Az eszköz alján lévő kerekek lehetővé teszik a helyváltoztató mozgást, miközben a váz biztonságos keretként nyújt védelmet a kisgyermek számára. A fából készült eszköz szépen megmunkált, motívumokkal díszített, jelezvén, hogy nemcsak a funkcionalitása volt fontos, hanem esztétikus megjelenése is. A 22. ábrán jól látható, hogy hátsó részének kialakítása lehetővé tette egy

másik személy által történő irányítását, segítve a haladást. Ezen eszköz azonban korlátok közé szorította a gyermeket, akadályozta helyzetváltoztató mozgását, nem tudott benne szabadon mozogni, lehetetlen volt benne leülni, leguggolni vagy akár lehajolni valamiért. A 23. ábrán megjelenő járássegítő eszköz már kevésbé szorosan öleli körül a kisgyermek derekát, nagyobb teret enged. Itt a háttámla magas kialakítása véd az eséstől. Párnázott kialakítása egyrészt megóvja a gyermeket attól, hogy kemény részeiben megüsse magát, másrészt esztétikai szerepet tölt be.

21–23. ábra

A 24. ábrán látható eszköz már kerekek nélkül került kialakításra, inkább csak az állást segíti, illetve helyhez köti a gyermeket, hogy biztonságban és szem előtt legyen, míg édesanyja dolgozik. Funkciójának megfelelően ez már kicsit szélesebb peremmel került kialakításra, melyen elhelyezhetők a kisgyermek játékszerei, valószínűleg étkezésre is használták. Ennek az eszköznek egy másik változata a még állni nem tudó kisgyermek biztonságos ültetését teszi lehetővé, a mai etetőszékek szisztémáját fedezhetjük fel benne. Az 25. ábrán kisasztalkával ellátott széket láthatunk, érdemes megfigyelni biztonságos kialakítását. A gyer-

mek méreteihez igazodó, öt szinte körülölelő szék magas háttámlája és a fej vonalában két oldalról benyúló fejtámasz biztonságos ültetést tesz lehetővé. Kicsit idősebb, már biztosan ülő gyermekek számára oldaltámasz nélkül és rövidebb háttámlával került kialakításra, itt a biztonságot az elől lévő korlát szolgáltatja. Magas lábainak köszönhetően lehetővé tette, hogy a gyermek a felnőttek asztalánál tudjon étkezni. Itt is megfigyelhető a vastag brokátborítás, mely egyrészt a gyermek kényelmét szolgálja, másrészt az eszköz esztétikus megjelenését hivatott biztosítani (26. ábra).

24–26 ábra

Párnázott fejpánt

A még instabilan járó, gyakran felbukó totyogók koponyájának védelmét szolgálhatta a fejtámasztó funkcionáló fejpánt. A puha, párnázott eszköz megővta a kisgyermek fejét

az esetleges sérülésektől (24., 27., 28. és 29. ábra). Ez az eszköz jól szemlélteti, hogy a szülők fontosnak tekintették gyermekeik biztonságát, tettek azért, hogy mérsékeljék a balesetekből fakadó sérülések kockázatát.

27–29. ábra

Ruházat

Érdeemes megfigyelni, hogyan változott a kisgyermek ruházata életük első időszakában. A csecsemőkorból kilépve már a felnőttek ruházatával megegyező öltözetet kaptak, azonban a kisfiúk esetében ez nem a felnőtt férfiak által hordott darabokat jelentette. Míg el nem érték a 6–7 éves kort, amikortól is a felnőtt társadalom tagjaiként tekintettek rájuk (Shahar, 2000), a kisfiúk és kislányok ruházata szinte teljesen megegyezett. Hacsak erre a mű címe nem tesz utalást, sok kora-

beli műalkotás esetében nehézséget okoz az ábrázolt kisgyermek nemének megállapítása. Ezen szokás háttérében gyakorlati okok húzódhattak meg. A szobatisztaság elsajátítását, kis- és nagydolguk elvégzését pedig rendkívül megkönnyítette, hiszen nem kellett csatokkal küszködniük, elég volt csak megemelni ruhájukat, nem beszélve arról, hogy sokkal egyszerűbb volt a ruha hosszát a gyorsan növekvő gyermekhez igazítani. Az 30. ábrán egy kislányt láthatunk, az 31., 32. és 33. ábrákon pedig megfigyelhetjük, mennyire hasonló öltözeteket hordtak a korabeli kisfiúk.

30–33. ábra

Ekkor még részét képezik öltözetüknek azok a ruha vállrészéhez varrt pántok, melyek a felnőttek által történő irányításra, mozgásuk kontrollálására szolgáltak (30., 31. és 32. ábra). A 6–7 éves kort elérve a gyermekek már fiatal felnőttnek számítottak és ez a kisfiúk ruházatán is megmutatkozott. Ettől kezdve már a férfiak öltözködési szokásait követték és megjelené-

süknek megfelelően felnőttekhez méltó viselkedést vártak el tőlük (Shahar, 2000). Az 34. és 35. ábrán látható fiúk ruházatából és testtartásából szinte férfias magabiztosság árad. A kisgyermekkorból kilépő lányok ruházata nem változott jelentősebben, viszont ettől fogva öltözetük részét nem képezték a ruhákra varrt vállpántok (36. ábra).

34–36. ábra

A képzőművészeti alkotások által tükrözött gyermekszemlélet

A 21. századtól nemcsak időben, de világnézetét, szokásait és attitűdjeit tekintve is távol eső kor gyermekszemléletéről kialakult, egymástól sok esetben igencsak eltérő nézeteket valló szerzők írásait tanulmányozva lehetetlen feladatnak bizonyult annak pontos, egyértelmű meghatározása, hogy a középkorban milyen lehetett a szülő-gyermek kapcsolat, hol volt a gyerekek helye a családokban és hogyan viszonyult hozzájuk a társadalom. Ugyan a járványokkal, háborúkkal és éhínséggel sújtott korban nem lehetett könnyű a gyermekek élete, mégsem tekinthetjük a társadalom, a szülők velük kapcsolatos hozzáállását egységesen negatívnak. Úgy gondolom, hogy ha sikerül elvonatkoztatnunk a mai normáktól, megkísérelhetjük a középkor szellemiségén keresztül szemügyre venni annak gyermekszemléletét, a szülő-gyermek kapcsolatokat és gondozási szokásokat, nem tévesztve szem elől a középkori társadalom rendelkezésére álló higiéniai és gyógyászati ismereteinek eléggé korlátozott szintjét.

Egyes szerzők véleményével ellentétben úgy gondolom, hogy a felnőttek attitűdje nem közönyös, távolságtartó vagy ellenséges volt, csupán más, mint napjainkban. Véleményem szerint a szülők tudásuknak, a kor egészségügyi ismereteinek, világnézetének és értékrendjének megfelelő módon viszonyultak gyermekeikhez és hittek abban, hogy cselekedeteik, szokásaik helyesek.

Kutatásom során számos olyan tárggyal találkoztam, mely a gyermek biztonságát, kényelmét, megnyugtatását volt hivatott biz-

tosítani vagy egyszerűen csak jóleső érzést, örömet szerzett kis tulajdonosának. Mindez pedig arra enged következtetni, hogy a felnőttek tisztában voltak a gyermekkor sajátos vonásaival és igyekeztek megfelelő módon gondoskodni utódaikról, akik fontos részét képezték életüknek.

Felhasznált irodalom

- Ariès, P. (1987): *Gyermek, család, halál*. Gondolat, Budapest.
- Endrődy-Nagy Orsolya (2013): Középkor és reneszánsz. Adalékok egy lehetséges gyermekképi paradigmaváltáshoz. *Gyermeknevelés*, 1. 1. szám, 63–72.
URL: http://gyermekneveles.tok.elte.hu/1_szam/Endrody_kozepkor.pdf (letöltve: 2015.01.10)
- Endrődy-Nagy Orsolya (2015): A reneszánsz gyermekképe – a gyermekkép reneszánsza 1455–1517 között Európában – ikonográfiai elemzés, doktori disszertáció, Eötvös Kiadó, Takács Etel Pedagógiai Alapítvány, Budapest.
- Golnhofer Erzsébet és Szabolcs Éva (2005): *Gyermekkor: nézőpontok, narratívák*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Mucsiné Iaszegi Irina (2015): *Gyermeknek lenni a sötét (?) középkorban*, szakdolgozat, ELTE TÓK.
- Pollock, L. (1983): *Forgotten children. Parent-child relations from 1500 to 1900*. Cambridge University Press, London–New York.
- Pukánszky Béla (2001): *A gyermekkor története*. Műszaki könyvkiadó, Budapest.
- Shahar, S. (2000): *Gyermekek a középkorban*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Shorter, E. (1975): *The making of the modern family*. Basic Book, Inc. Publishers, New York.

Felhasznált ábrák jegyzéke

1. ábra:

Willem van Mieris (1728): *Interior with a mother attending her children*. Olaj, tábla, 45 x 38 cm, magángyűjtemény része.

URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mieris,_Willem_van_-_Interior_with_a_Mother_Attending_her_Children_-_1728.jpg (2014.12.21.)

2. ábra:

Pieter de Hooch (1659-60): *Mother lacing her bodice beside a cradle*. Olaj, vászon, 92 x 100 cm, Staatliche Museen, Berlin.

URL: http://www.wga.hu/html_m/h/hooch/2/ (2014.12.21.)

3. ábra:

Giuseppe Arcimboldo (1563): *Maximilian II, his wife and three children*. Olaj, vászon, 240 x 188 cm, Kunsthistorisches Museum, Bécs.

URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giuseppe_Arcimboldo_-_Maximilian_II,_His_Wife_and_Three_Children_-_WGA0797.jpg (2015.01.05.)

4. ábra:

Agnolo Bronzino (1540-49): *Portrait of a baby boy*. Olaj, vászon, 33,5 x 26 cm, Walters Art Museum, Baltimore.

URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Workshop_of_Agnolo_Bronzino_-_Portrait_of_a_Baby_Boy_-_Walters_37451.jpg (2015.01.05.)

5. ábra:

Andrea Mantegna (1455): *Presentation at the temple*. Részlet. Tempera, vászon, 68,9 x 86,3 cm, Gemäldegalerie, Berlin.

URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Presentation_at_the_Temple_%28Mantegna%29 (2014.12.22.)

6. ábra:

Ismeretlen festő (1581): *Portrait of Cornelia Burch aged two months*. Olaj, vászon, 54 x 77,5 cm, Ferens Art Gallery, Hull.

URL: <http://www.vads.ac.uk/large.php?uid=87111> (2015.01.05.)

7. ábra:

Federico Barocci (1605): *The swaddled Prince of Urbino in the cradle*.

URL: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Der-gewickelte-Prinz.JPG> (2015.01.09.)

8. ábra:

Paulus Moreelse (1621): *Sophia Hedwig, countess of Nassau Dietz, with her three sons*. Olaj, vászon, Rijksmuseum, Het Loo Palace, Appeldorn.

URL: http://www.wga.hu/html_m/m/moreelse/sophia_h.html (2015.01.05.)

9. ábra:

Pieter de Hooch (1670-75): *Suckling mother and maid*. Olaj, vászon, 64 x 76 cm, Kunsthistorisches Museum, Bécs.

URL: <http://www.the-athenaeum.org/art/list.php?m=a&s=tu&aid=4920>; (2014.12.22.)

URL: <http://european-art.findthedata.com/1/14340/Suckling-Mother-and-Maid> (2014.12.22.)

10. ábra:

Pieter de Hooch (1658-60): *A woman nursing an infant with a child and a dog*. Olaj, vászon, 68 x 56 cm, Fine Arts Museums of San Francisco, San Francisco.

URL: http://www.wga.hu/html_m/h/hooch/2/ (2014.12.22.)

11. ábra:

Étienne Aubry (1777): *Farewell to the nursemaid*. Részlet. Olaj, vászon, 52 x 63 cm, Puskin Múzeum, Moszkva.

URL: <http://www.bridgemanimages.com/en-GB/asset/188712/aubry-etienne-1745-81/farewell-to-the-nursemaid-1777-oil-on-canvas> (2014.12.23.)

12. ábra:

Francois Clouet (1570): *Lady in her bath*. Olaj, tábla, 92,1 x 81,3 cm, National Gallery of Art, Washington.

URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fran%3CA7ois_Clouet_002.jpg (2014.12.21.)

13. ábra:

Frans Hals (1619-20): *Catharina Hooft with her nurse*. Olaj, vászon, 68 x 65 cm, Staatliche Museen, Berlin.

URL: <http://www.wga.hu/frames-e.html?html/h/hals/frans/00-1620/09chilnu.html> (2015.01.05.)

14. ábra:

Charles Beaubrun (1640): *Portrait of Louis XIV as an infant with his nurse Madame Longuet de la Giraudiere*. Olaj, vászon, 81 x 64 cm, Château de Versailles, Versailles.

URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Louis_XIV_as_an_infant_with_his_nurse_Longuet_de_la_Giraudi%C3%A9re.jpg (2015.01.05.)

15. ábra:

Paulus Moreelse (1634): *Portrait of a young boy*. Olaj, vászon, 87,5 x 63,3 cm, Royal Collection, Windsor Castle, London.

URL: <http://www.royalcollection.org.uk/collection/404734/portrait-of-a-young-boy> (2015.01.14.)

16. ábra:
Jean Clouet (1522): *Portrait of Madeleine of France, daughter of Francois I and Claude of France*. Olaj, tábla, 16,7 x 13,3 cm, magángyűjtemény része.
URL: <http://www.weissgallery.com/paintings/madeleine-france-1520-1537-3rd-daughter-fran%C3%A7ois-i-1494-1537-and-claude-france-1499-1524> (2015.01.06.)
17. ábra:
Jan Claesz (1602): *Portrait of Albert Fransz. Sonck and his son*. Részlet. Olaj, vászon, 122 x 99 cm, Westfries Museum, Hoorn.
URL: <https://rkd.nl/en/explore/images/39493> (2015.01.12.)
18. ábra:
Bartolomé González (1617-18): *Portrait of the infant Don Fernando De Austria*. Olaj, vászon, 99 x 79 cm, Szépművészeti Múzeum, Budapest.
URL: <http://www.galeriacaylus.com/Bartolom%C3%A9-Gonz%C3%A1lez-Valladolid-1564-Madrid-1627-Portrait-the-Infant-Don-Fernando-Austria-DesktopDefault.aspx?tabid=6&tabindex=5&objectid=527543> (2015.01.13.)
19. ábra:
Diego Velázquez (1659): *Portrait of Prince Philip Prospero*. Olaj, vászon, 128,5 x 99,5 cm, Kunsthistorisches Museum, Bécs.
URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Portrait_of_Prince_Philip_Prospiero (2014.12.22.)
20. ábra:
Diego Velázquez (1631-32): *Dona Antonia de Ipenarrieta y Galdos and her son Don Luis*. Részlet. Olaj, vászon, 205 x 115 cm, Museo del Prado, Madrid.
URL: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_works_by_Diego_Vel%C3%A1zquez (2014.12.28.)
21. ábra:
Giovanni Caracca (1595-96): *Portrait of Maria Apollonia of Savoy*. Olaj, vászon, 112 x 88 cm, Castello di Stupinigi, Torino.
URL: http://www.quirinale.it/qnrw/statico/artecultura/mostre/2010_8marzo/immagini-html/do-15.htm (2015.01.17.)
22. ábra:
Gonzales Coques (1664): *A family group*. Olaj, vászon, 64,2 x 85,5 cm, National Gallery, London.
URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gonzales_Coques_-_A_Family_Group_%281664%29.jpg (2015.01.17.)
23. ábra:
Alonso Sánchez Coello (1568): *Isabel Clara Eugenia and Catalina Micaela*. Olaj, vászon, Monasterio de las Descalzas Reales, Madrid.
URL: <http://www.artehistoria.com/v2/obras/11031.htm> (2015.01.15.)
24. ábra:
Nicolaes Maes (1656-7): *The Lacemaker*. Olaj, vászon, 45 x 53 cm, Metropolitan Museum of Art, New York.
URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nicolaes_Maes_-_The_Lacemaker_-_WGA13819.jpg (2014.12.28.)
25. ábra:
Cornelis de Vos (1627): *Portrait of Susanna de Vos*. Olaj, tábla, 80 x 55,8 cm, Städelsches Kunstinstitut und Städtische Galerie, Frankfurt.
URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cornelis_de_Vos_-_Portrait_of_Susanna_de_Vos.jpg (2014.12.28.)
26. ábra:
Jan Cornelisz. Vermeyen (1577): *Portrait of Archduchess Catherine Renata of Austria*. Kunsthistorisches Museum, Bécs.
URL: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:KatharinaRenata%C3%96sterreich.jpg> (2014.12.28.)
27. ábra:
Cornelis de Vos (1630-35): *The family of the artist*. Részlet. Olaj, vászon, 144,5 x 203,5 cm, Museum voor Schone Kunsten, Ghent.
URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cornelis_de_Vos_-_The_Family_of_the_Artist_-_WGA25307.jpg (2014.12.28.)
28. ábra:
Anthony van Dyck (1620): *Portrait of Susanna Fourment and her daughter*. Olaj, vászon, National Gallery of Art, Washington.
URL: <http://www.wikiart.org/en/anthony-vandyck/portrait-of-susanna-fourment-and-her-daughter-1620> (2014.12.28.)
29. ábra:
Pieter de Hooch (1672): *Interior with a child feeding a parrot*. Olaj, vászon, 79,5 x 66 cm, magángyűjtemény része.
URL: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2012/important-old-master-paintings-n08825/lot.56.html> (2014.12.29.)
URL: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Princess_Sophia_Matilda_of_Gloucester_\(1773-1844\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Princess_Sophia_Matilda_of_Gloucester_(1773-1844).jpg) (2015.01.11.)
30. ábra:
Cornelis de Vos (17.sz.): *Portrait of the artist's daughter*. Olaj, vászon, 116 x 85 cm,
URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cornelis_de_Vos_Portrait_of_his_daughter.jpg (2015.01.11.)

31. ábra:
Jan Cornelisz. van Loenen (1634): *Portrait of Willem van der Muelen, age 3*. Olaj, vászon, 113,6 x 85,7 cm, Landesmuseum, Hannover.
URL: <http://www.steigrad.com/van-loenen-portrait-of-willem-van-der-muelen/> (2015.01.11.)
32. ábra:
Jan Anthonisz van Ravesteyn (1626): *Young boy with a golf club and ball*.
URL: <http://kolybanov.livejournal.com/9126342.html> (2015.01.11.)
33. ábra:
Jan Albertsz. Rotius (1652): *Four-year-old boy with goat*. Olaj, tábla, 116 x 87 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.
URL: <http://www.pubhist.com/w10637> (2015.01.17.)
34. ábra:
Anthony van Dyck (1637): *The five eldest children of Charles I*. Olaj, vászon, 163,2 x 198,8 cm, Royal Collection, Windsor Castle, London.
URL: <http://www.royalcollection.org.uk/collection/404405/the-five-eldest-children-of-charles-i> (2015.01.17.)
35. ábra:
Anthony van Dyck (1635): *George Villiers, 2nd Duke of Buckingham and his brother Lord Francis Villiers*. Olaj, vászon, 93 x 85 cm, Royal Collection, Windsor Castle, London.
URL: <http://www.wikiart.org/en/anthony-van-dyck/george-villiers-2nd-duke-of-buckingham-and-his-brother-lord-francis-villiers-1635> (2015.01.17.)
36. ábra:
Cornelis de Vos (17. század első fele): *Portrait of a girl at the age of 10*. Olaj, vászon, 94 x 156,5 cm, Galleria Sabauda, Torino.
URL: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cornelis_de_Vos_-_Portrait_of_a_Girl_at_the_Age_of_10_-_WGA25309.jpg (2015.01.17.)

Medieval child-care practices and devices reflected by contemporary works of art

The recent decades produced several – sometimes significantly different – trends in regards with the perception of childhood in the Middle Ages. The contemporary parent-child relationship as well as the children's place in the society was defined in many different ways by the experts. By providing insight into the lives of the contemporary infants and children, the highly detailed medieval works of art reflect the attitude towards them. These artworks introduce child-care habits that are no longer part of the modern practice and present some medieval versions of child-care devices used nowadays. During my research I came across a number of paintings portraying object and practices of children's well-being, protection and comfort. I believe this indicates a positive social attitude towards children, highlighting the fact that contemporary adults wanted to ensure that their offspring are properly taken care of.

Keywords: *Middle Ages, perceptions of childhood, portrayal of children, childcare, art*

Mucsiné Isaszegi Irina (2017): Középkori gyermekgondozási szokások és eszközök korabeli képzőművészeti alkotások tükrében. *Gyermeknevelés*, 5. 1. sz., 43–54.